

LEIKIN KEHITYS JA AIKUISEN TEHTÄVÄT LASTEN OHJAUKSESSA

(Tiivistelmä julkaisusta *Leikin aika*)

ENSILEIKIT OVAT YHTEISIÄ AIKUISEN KANSSA

Leikin ensimmäiset kokemukset välittyvät lapselle aikuisen kautta ennen kuin lapsi itse ymmärtääkään. Lapsi on leikissä mukana koska aikuinen haluaa ottaa häneen mieluista **kontaktia**, johon liittyy fyysinen kosketus ja katseen kohdistaminen. Kulttuuriimme liittyvillä pienillä kontaktileikeillä, hypityksillä, loruilla ja pienillä lauluilla voi olla hyvinkin suuri merkitys aikuisen ja lapsen suhteen syntymiselle, lapsen kommunikaatiotaitojen ja kielen omaksumiselle. Riimeissä ja lorutteluissa paitsi siirretään kulttuuriperintöä myös opetetaan lasta *kuvittelemaan tilanteita*, välitetään viestiä: *tämä on leikkiä* - pelottavatkin asiat saavat uuden sisällön. Lapsi, joka jää tässä vaiheessa yksin, ei pääse helposti nousemaan seuraavalle askelmalle.

MINÄN ERIYTYMISKEHITYS JA LEIKKIEN UUDET MUODOT

Pienen lapsen minän eriytyminen, oman erillisyyden, huomaaminen ilmenee siinä miten hän toimii esineiden kanssa. Puolivuotiaille vauvalle esineet ovat osa häntä itseään, mutta jo vuoden ikäinen huomaa, että esineet voivat olla muutakin: jotakin, jota aikuinen käyttää aivan erityisellä tavalla ja erityisessä tarkoituksessa. Lapsi huomaa, että on **kaksi erillistä asiaa: minä ja esine**, sekä vaihtoehtoja yhdistellä kahta esinettä mutta myös liittää kaksi sanaa lauseeksi. Samalla oman erillisyyden kokemus tuottaa lapselle pelokkuutta ja saa aikaan uuden riippuvuuden aikuisesta: lapsi, joka oli jo oppinut puuhaamaan itseksensä alkaakin uudelleen tarrautua aikuiseen.

Ensimmäisen ja toisen ikävuoden taitteessa vauvalelut joutavat hyllyyn ja *oikea kotileikki* nukkeineen, myös pojille, ohjaa lasta eteenpäin kehityksessään. Hoivamotiivit saavat alkunsa hellimisleikeissä ja pojatkin tarvitsevat niitä viimeistään sitten, kun on oman perheen perustamisen aika. Meidän kasvattajien onkin syytä kiinnittää erityistä huomiota **hoivaleikkeihin** tässä ikävaiheessa.

Leikki ja kieli liittyvät toisiinsa, toiminnan rakenne ja kieli opitaan käsi kädessä. Merkityksiin perustuvan toiminnan viivästyminen näkyy myös kielen kehityksen viivästyminenä. **Aikuisen malli** on välttämätön kuvittelun syntymiseen ja kehittymiseen vaikuttava tekijä.

KUVITTELULEIKKI SYNTYY

Merkitysten ilmaantumisesta ei ole enää pitkä matka kuvittelun ensi ilmauksiin. Lapsi kiipeää nukensänkyyn esittäen nukkumista ja alkaa käyttää **korvaavia välineitä** leikissään, esim. banaani on puhelin. Tässä vaiheessa lapsi on astunut valtaisan askeleen ihmiskehityksessään: hänelle on muodostunut *kuvittelun kyky*, jonka avulla hän voi suunnitella tulevaisuuttaan, pohtia menneitä tapahtumia, luoda mielikuvia ja toimia niiden mukaisesti. Tätähän leikki juuri on.

Leikissä kelpaavat itse kehitellyt välineet, koska ei esimerkiksi haluta siirtyä paikasta toiseen vaan vain ajaa autoa. Korvaavilla välineillä ja toiminnoilla on merkityksellinen rooli lapsen henkisten toimintojen kehittymisessä, ne ovat askeleita kohti abstraktia ajattelua.(Vygotski 1933).

Leikissä opitaan toimimaan tavoitteellisesti yhdessä toisten kanssa ja jakamaan tehtäviä. Niissä omaksutaan **tehtäväorientaatio** ja kyky suunnata huomio tiettyyn tavoitteeseen antamatta samanaikaisten tapahtumien häiritä.

Kuvitteluleikit, joihin kokemuksen mukana tulee rakennetta, juonta, vastavuoroisia rooleja ja aikuismaista kielenkäyttöä, ovat koko esikouluiän lapsen tyyppileikkejä, jopa esimurrosikäen saakka.

KUVITTELULEIKKI KEHITTYY ROOLILEIKIKSI

Kolmannella ikävuodella lapsi jo alkaa **jäljitellä toimintasarjoja ja nimetä roolinsa**. Nelivuotias on roolileikin ensimmäisellä huipulla: hän rakastaa roolitunnuksia, rakentaa leikkimaailmoja ja kokeneemman leikkijän kanssa pystyy tuottamaan johdonmukaista juonta.

Leikissä otetaan tutkittavaksi erilaisia elämänpiirejä, jotka rakennetaan tarjolla olevista välineistä ja annetaan ympäristölle uusia merkityksiä: " Hei, tässä olis sitten ovi...". Aikuisen tehtävä on varmistaa että leikissä tarvittavaa **välineistöä on tarjolla**.

Esikouluiässä roolileikin sisällöt monipuolistuvat kun lapsi hienomotoriikkansa kehittyessä siirtyy leikkimään pienvälineillä; lapsi voi toteuttaa *yhtäaikaisesti monia rooleja*. Rakenteluleikissä lapsi hyöttyy tilankäsittelytaitojen kehittyessä ja rakentelun tukeminen onkin yksi tapa saada pojat roolileikkijöiksi, kun valmiiksi tehtyihin rakennelmiin liitetään leikki.

JUONELLISET DRAAMA-, SATU- JA KERTOMUSLEIKIT

Juonelliset satuihin ja kertomuksiin perustuvat draamaleikit ovat joko lasten itsensä tai lasten ja aikuisten yhteisiä leikkejä, joissa idea syntyy sadun siivittämänä ja leikkijä yhdistää siihen omat mielihaluensa. Leikkiä ja draamaa sisältävä kokonaisuus mahdollistuu kun rakennetaan yhdessä teeman mukaisia leikkiympäristöjä. Gunilla Lindqvistin (1998) mukaan leikki muuttuu draamaksi kun aikuinen on siinä mukana. Hän esittää myös, että **aikuiset ovat tärkeitä** lasten draamaleikeissä ja rohkaisee aikuisia asettumaan leikkiin ja eläytymään roolihahmoihin. Näissä tilanteissa lapset näkevät aikuisen uudella tavalla ja aikuisista tulee leikkiviä ihmisiä.

Draamaleikit kehittävät lasten toimintoja sääntöleikkien suuntaan, koska leikkijän pitää ottaa huomioon tarkasti esikuvansa luonne ja tarinan tapahtumat. Molemmat asiat ovat lapsille vaikeita ja muodostavat taitavamman leikkijän tai aikuisen ohjauksessa lapsille lähikehityksen vyöhykkeen, jossa leikin motivaatio voidaan sijoittaa *oikeiden asioiden* opiskeluun (Toye, Prendiville 2000).

LEIKIN 12 OMINAISPIIRRETTÄ

1. Lapset käyttävät leikissä todellisesta elämästä saamiaan kokemuksia.
2. He luovat omia sääntöjään leikin edetessä ja hallitsevat sitä.
3. Lapset tekevät leikkivälineitä ja esittävät asioita. Leikki on prosessi. Se virtaa, mutta kun se loppuu ja katoaa mitään varsinaista tuotosta ei jää jäljelle.
4. Lapset päättävät leikkiä itse, heitä ei voi pakottaa leikkimään.
5. He harjoittelevat roolileikissä tulevaisuutta varten.
6. Lapset kuvittelevat ja esittävät erilaisia tapahtumia ja rooleja leikkiessään.
7. Joskus lapset leikkivät yksin.
8. Lapset ja aikuiset voivat leikkiä yhdessä kaveruksina, yhteistyössä pareina tai ryhmissä.
9. Jokaisella leikkijällä on oma suunnitelmansa leikille, vaikkei sitä aina tiedosteta.
10. Lapsi voi leikkiä niin keskittyneesti, että hänen huomiotaan voi olla vaikea kääntää pois leikin flow-tilasta, jossa tapahtuu syväoppimista. Lapsi uppoutuu leikissä oppimiseensa.
11. Lapset harjoittavat leikissä uusimpia oppejaan, taitojaan ja valmiuksiaan. He näyttävät nauttivan tiedoistaan ja taidoistaan.
12. Leikissä yhdistyvät lasten ajatukset ja tunteet. Suhteet perheeseen, ystäviin ja yhteisöön saavat selityksen. Kun leikki on koordinoitu, se virtaa esteettä ja vaimentumatta.

MITÄ AIKUINEN VOI TEHDÄ LASTEN LEIKIN HYVÄKSI?

Leikkiympäristön **rakentaminen, ylläpitäminen ja jatkuva kehittäminen** kuuluvat keskeisiin pedagogisiin tehtäviin päivähoitossa ja onkin **haaste aikuisen luovuudelle**. Lisäksi puhtauden, siisteyden ja järjestyksen voimakas korostaminen voi aiheuttaa törmäyksiä, sillä siivouksen näkökulmasta leikki on sotkemista.

Rikas **ympäristö** sitouttaa, mutta aneeminen ympäristö on ikävystyttävä. Liian valmiit tilat ja leikkivälineet eivät jätä tilaa lapsen mielikuvitukselle, mutta toisaalta liian vähäinen tarjonta turhauttaa, jos leikki-idea ei voi toteuttaa välineiden puuttumisen vuoksi. Pahimmassa pulassa ovat ne leikkijät, joille kuvittelemisen ei ole luontaista ja jotka tarvitsevat roolitunnuksia kannattelemaan mielikuviaan (Batmanviitat, morsius-hunnut...).

Tilan jakaminen kankaiden, muoviletkujen ja narujen avulla auttaa rajaamaan leikin tilan ja edistää leikkirauhaa. Leikkiympäristön hienosäätö perustuu **havainnointiin**, mutta perushankinnat voi tehdä tiedon ja kokemuksen varassa, sillä koti-, hiekka-, vesi- ja rakenteluleikillä on edelleen keskeinen asema lapsen elämässä. Muuta materiaalia erilaisia roolileikkejä varten on hyvä kerätä valmiiksi sen päivän varalle, jolloin lapset keksivät aloittaa uuden yrityksen (lääkäri, kauppa, ravintola...).

Aikuisen rooli leikissä vaihtelee **vetäytymisestä leikkialoitteen tekemiseen ja mukana leikkimiseen**. Tarkemman erittelemisen voi aloittaa vastaamalla kysymyksiin: Milloin ja miten aikuisen tulee "puuttua" leikkiin ja milloin ei? Milloin on syytä ohjata leikkiä välillisesti, milloin välittömästi? Miten lasten ikä vaikuttaa aikuisen ratkaisuihin? Entä lasten kielen hallinta, kulttuurinen tausta ja omakohtaiset kokemukset? Mitä tehdä kun joku ei pääse leikkiin mukaan? Yksiselitteisiä vastauksia ei ole, vaan jokainen tilanne ratkaistaan sen hetkellä tiedolla ja havainnoilla. Herkkyys ja kyky havainnoida lapsia ovat niitä tekijöitä, joiden varassa aikuinen useimmiten osuu oikeaan lähestymistapaansa valitessa